

При розробці Концепції використані зауваження і пропозиції, висловлені на з'їзді суддів в грудні 1991 року, а також окремі положення Концепцій, запропонованих Інститутом держави і права НАН України, Українською юридичною академією, судами Івано-Франківської, Київської, Одеської, Донецької, Луганської областей, Верховним Судом України, матеріали узагальнень постійних комісій Верховної Ради України, а також пропозиції народних депутатів, окремих суддів і працівників правоохоронних органів.

Концепцією судово-правової реформи в Україні було визначено коло проблем, які потребують першочергового розв'язання для становлення судової влади як самостійної гілки державної влади. Головною метою судово-правової реформи і формування незалежної судової влади визначалась перебудова судової системи, створення нового законодавства, вдосконалення форм судочинства.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що судово-правова реформа – це реорганізація судової гілки влади в самостійну гілку державної влади, основною метою якої є створення нового механізму діяльності суду, який повинен відповідати загальносвітовим принципам та стандартам, що визначені в міжнародно-правових документах.

Водночас модель судоустрою, яка впроваджується в межах конкретної національної правової системи, за нашим глибоким переконанням, повинна відображати історичний досвід державно-правового будівництва, притаманний конкретному суспільству на протязі різних періодів розвитку правового регулювання суспільних відносин з метою систематизувати та використати накопичений позитивний досвід у сучасних процесах судової модернізації та спрямування діяльності судової системи на забезпечення прав і основних свобод громадян.

Список використаних джерел:

1. Козюбра М. І. Судова влада в Україні / М. І. Козюбра // Право України. – № 12. – С. 47–63.
2. Ткаченко В. Д. Порівняльне законодавство / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов; За ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
3. Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.) : Енциклопедичний довідник / За ред. М. С. Кармазіної. – К. : ПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 588 с.
4. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

** Кулик Сергій Вікторович – аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України.*

УДК 348.42,71

Володимир Омельчук *

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ ПРИ РОЗГЛЯДІ ЇЇ СПРАВ КОЗАЦЬКИМИ АДМІНІСТРАТИВНО-СУДОВИМИ ОРГАНАМИ ЗА ПРАВЛІННЯ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

У статті досліджуються особливості представництва Києво-Печерської лаври у адміністративно-судових органах Гетьманату за правління Кирила Розумовського. Визначено характерні риси правового статусу монастиря згідно з козацькими правами.

Ключові слова: судове представництво, судовий захист майнових прав, адміністративно-судові органи, судове провадження, судові рішення, апеляція, повірений, вірчий лист.

Омельчук В. В. Особенности представительства Киево-Печерской лавры при рассмотрении её дел казацкими административно-судебными органами при правлении Кирилла Разумовского.

В статье исследуются особенности представительства Киево-Печерской лавры в административно-судебных органах Гетманата при правлении Кирилла Разумовского. Определены характерные черты правового статуса монастыря согласно казацким правам.

Ключевые слова: судебное представительство, судебная защита имущественных прав, административно-судебные органы, судопроизводство, судебное решение, апелляция, поверенный, верительное письмо.

Omelchuk V. V. Features of Kiev-Pechersk Lavra representative in considering its affairs by Cossack administrative judicial bodies during the reign of Kyrylo Razumovsky.

The article deals with the features of Kiev-Pechersk Lavra representative in administrative and judicial bodies during the reign of Hetman Kyrylo Razumovsky. It was defined characteristic features of the monastery legal status under the Cossack rights.

Keywords: legal representation, legal protection of property rights, administrative and judicial authorities, judicial proceedings, judgment, appeal, attorney, credential letter.

Ще за доби Б. Хмельницького Православна Церква була одним зі стрижневих чинників розбудови Української держави. Православ'я виступило ідейно-світоглядним фундаментом опору Речі Посполитій і формування козацької альтернативи шляхетсько-магнатській державності. Із захопленням українських земель Московським царством загарбники намагалися перетворити Церкву в інструмент закріплення свого панування на цій території. XVIII ст. є вкрай складним часом для Гетьманату, який зазнавав постійного тиску з боку російського абсолютизму. Після ліквідації інституту Гетьмана у 1734 р. уряд Росії почав масований наступ на соціально-економічні, політичні і духовні здобутки Національної Революції середини XVII ст. Важливим інструментом інкорпорації виступала Церква, яка проповідувала покірність владі, надавала легітимності її діям. Саме тому, суспільно значущою була позиція як цього інституту загалом, так і окремих монастирів зокрема. Це добре помітно при здійсненні у Гетьманаті офіційних заходів за участі Києво-Печерської лаври.

У відповідь тогочасна козацька старшина усіяло протидіяла курсу на ліквідацію окремішності Гетьманату. Становище почало змінюватися з приходом до влади Кирила Розумовського. Саме з ним тогочасна старшина пов'язувала свої очікування на відновлення давніх прерогатив Гетьманату. В. Смолій та В. Степанков цілком слушно наголосили, що К. Розумовському вдалося здійснити ряд перетворень, спрямованих на розширення самостійності козацького державно-адміністративного апарату [18, с. 87].

Об'єктом даного дослідження виступають судові справи Києво-Печерської лаври в козацьких адміністративно-судових органах. Предметом є представництво Печерського монастиря при розгляді цих справ. Метою статті є з'ясування особливостей розгляду справ, в яких однією із сторін конфлікту виступає Лавра, у судовій системі Гетьманату.

Аналіз наукового розроблення даної тематики дозволяє стверджувати, що спеціальні праці, присвячені представництву Києво-Печерської лаври в адміністративно-судових органах Гетьманату за правління Кирила Розумовського, відсутні. Водночас окремі аспекти даної тематики висвітлено у дослідженнях О. Лазаревського, М. Слабченка, І. Черкаського, Б. Скитського, О. Путра тощо. Ці роботи розкривають особливості політико-правового розвитку Гетьманату та Церкви на окремих етапах їхнього розвитку. Так В. Ричка та К. Салій звернули увагу на загострення суперечностей між духовенством та козацькою старшиною у Гетьманаті та його вияв у боротьбі за земельні угіддя та тяжби у судах [17, с. 238]. В. Крикотун аналізував дії адміністрації Києво-Печерської лаври щодо селян у її володіннях у XVIII ст. [9], їхній статус [11] та землеволодіння Києво-Печерського монастиря [10]. Правового статусу монастирського землеволодіння Гетьманату цієї доби торкався О. Гуржій [8]. Автором даного дослідження характеризувався загальний рівень судоустрою та судочинства Гетьманату за правління К. Розумовського, зокрема судова реформа 1760–1763 рр. [14], її інституційне забезпечення [13].

Комплексний аналіз і повноцінне осмислення державно-церковних взаємин у політико-правовій моделі Гетьманату середини XVIII ст. неможливі без максимально повного залучення джерельної бази. Її становлять документальні (актові), нарративні (розповідні) пам'ятки, а також листи (епістолярія). Основу залученого масиву актів склали матеріали судових справ, пов'язаних з Києво-Печерською лаврою, її землеволодіннями та підданими.

Це скарги та позови на Лавру з боку козацької старшини та інших монастирів, судові виклики, вірчі листи (довіреності повіреним монастиря на право його представляти у ході судового розгляду), матеріали самого судового розгляду, покази свідків, виписи зі справ, судові рішення (декрети, окремі думки), апеляції на рішення щодо Лаври. Дані документи віддзеркалюють загальний стан українського судівництва, його еволюцію у ході політико-правових перетворень К. Розумовського.

Значний комплекс неопублікованих джерел автор виявив у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві. Це, передусім, матеріали, які свідчать про намагання влади Гетьманату впорядкувати розгляд спірних справ Києво-Печерської лаври з козацькою старшиною та іншими монастирями в козацьких адміністративно-судових органах. Ряд цінних повідомлень, зокрема, епістолярних, знаходиться у фондах старшинських родин, представники яких брали активну участь у діяльності органів влади Гетьманату. У них зберігаються листи, матеріали про їхню діяльність, донесення. Серед них знаходяться звернення Лаври до Сенату та російської влади у Києві за допомогою. Окремі подання адміністрації монастиря до російських органів влади містяться у ф. 59 (Київська губернська канцелярія). Вони характеризують порядок документального оформлення (завірення) повноважень лаврських представників спеціальними актами (вірчими листами) Київською губернською канцелярією для представлення до адміністративно-судових органів Гетьманату.

Роль Церкви загалом та окремих монастирів у політико-правовій моделі Гетьманату розкривають матеріали козацьких адміністративно-судових органів, зокрема, Генеральної військової канцелярії (ф. 51) та Генерального військового суду (ф. 56). Тут зберігаються рішення Генеральної військової канцелярії у різноманітних судових справах, подання Гетьманові тощо. Ці матеріали дають можливість відобразити взаємини службовців Гетьманату з адміністраторами лаврських володінь, ставлення козацької верхівки до політико-правових ініціатив Гетьмана, особливості їхнього втілення на місцях, особливості визначення статусу монастирських володінь.

Ряд документів, які відображають взаємини Києво-Печерської лаври з козацькою старшиною та адміністрацією Гетьманату знаходимо у фондах «Києво-Печерська лавра» (ф. 128, оп. 1 воч., оп. 2 заг.). Окремі акти щодо формату державно-церковних взаємин у політико-правовій моделі Гетьманату середини XVIII ст. виявлено у фондах «Історичні документи» (ф. II) та «Колекція рукописів Київської духовної академії» (ф. 160) Інституту Рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Судочинство Гетьманату складало вкрай химерне поєднання різноманітних процесуальних норм і традицій, які впливали з литовських статутів, магдебурзького права, звичаєвих особливостей. Останні часто мали неписаний характер, не стаючи від цього менш дієвими. Водночас, з 1720-х рр. починає більш активно простежуватися формалізація процесу, зумовлена впливом російських норм судочинства. При цьому адміністративно-судові органи Гетьманату були тісно пов'язані з козацтвом свого полку та сотні, насамперед старшиною. Представники окремих старшинських родин, перебуваючи на службі в Генеральній військовій, полкових та сотенних канцеляріях, насамперед керувалося становими інтересами. З іншого боку, попри станові та родинні інтереси, у ході судового розгляду здійснювалися кроки щодо мирного полагодження конфлікту, пом'якшення каральних наслідків правопорушення [7, с. 175–176]. Окрім того, попри наявність певного алгоритму судового розгляду, встановлення можливих процесуальних особливостей є необхідною передумовою відновлення реальних судочинства та судоустрою Гетьманату.

Києво-Печерська лавра, маючи свої інтереси у різних адміністративно-територіальних одиницях Гетьманату, виступала відповідачем та позивачем (скаржником) як щодо своїх володінь, так і підданих, які тут мешкали. Відповідно, це вимагало втілення певної процедури, обов'язкової у Гетьманаті. Її недотримання тягло за собою відтермінування розгляду справи, або вирішення суперечки на користь сторони, яка допустила процесуальні порушення. В окремих випадках, зокрема за відсутності необхідної доказової бази, монастир міг свідомо затягувати розгляд справи. При цьому архімандрит Києво-Печерської

лаври міг звертатися як особисто до Гетьмана, інших центральних та місцевих (полкових канцелярій та судів) органів козацької влади. Звернення до останніх здійснювалося у формі про меморій [3, оп. 1, спр. 1733, арк. 3]. У разі потреби, за гетьманським ордером, Лавра могла домагатися перенесення розгляду справи з однієї полкової канцелярії до іншої [4, оп. 3, спр. 896, арк. 1], або до суду вищого рівня (зокрема, Генерального військового суду) [3, оп. 3, спр. 10364, арк. 9]. Не завжди це було обґрунтовано потребами неупередженого розгляду справи, оскільки часто у матеріалах скарг не вказано конкретних порушень у ході попереднього розгляду. Подекуди це зумовлювалося особистими домовленостями архимандритів щодо більш «сприятливого» розгляду [3, оп. 3, спр. 10364, арк. 4] чи незадоволенням остаточним чи попереднім рішенням адміністративно-судового органу Гетьманату (полкового суду (канцелярії)). Києво-Печерська лавра могла вимагати і усунення від розгляду справи одного з членів суду, за наявності підстав для його упередженості, зокрема особистого зацікавлення одного з членів суду у тому чи іншому судовому рішенні [2, № 580, арк. 211].

Можливість подання скарги щодо упередженості одного (кількох, або всіх) членів суду передбачалася як на етапі попереднього розгляду справи та у ході судових дебатів, так і після оголошення вироку [16, с. 80]. Це зумовлювалося присутністю у складі суду осіб з різними життєвими орієнтаціями. Останні, своєю чергою, визначали лояльність до однієї із сторін конфлікту. Натомість, і окремі полкові канцелярії могли звертатися до Лаври за додатковим роз'ясненням у справі [4, оп. 3, спр. 1212, арк. 7–8 зв.]. При цьому саме ведення справи у Гетьманаті було достатньо витратним задоволенням. Позивач та відповідач витрачали кошти на проїзд до полкового чи Генерального військового судів (винаймання транспорту, плата візникам, придбання фуражу), проживання (знімання помешкання), харчування, плата писарям, відшкодування повіреному, якщо скаргник не особисто вів справу, а також різноманітні подарунки для канцеляристів, які супроводжували ведення справи [19, с. 198]. Окремі статті витрат складали «поклони» і «накладки», які часто вкрай важко відокремити від звичайного хабаря судді чи судовому службовцю [7, с. 176]. При цьому значна кількість апеляційних інстанцій затягувала розгляд справи [15, с. 19], зумовлюючи додаткові витрати, що давало переваги для більш заможної сторони конфлікту.

Архимандрити Києво-Печерської лаври для захисту своїх інтересів по заведеним у адміністративно-судових органах справам надавали довіреність (вірчий лист) на представництво Лаври. Особи, які отримували право представляти монастир, набували статусу його повірених [5, оп. 1, спр. 2247, арк. 2 зв.]. Це могли бути як сам архимандрит, так і писар, ієромонах, соборний старець, керівник типографії, управитель лаврського володіння тощо. Зокрема, соборний старець, ієромонах Михайло представляв монастир у Стародубській полковій канцелярії у 1753 р. [2, № 580, арк. 195–195 зв., 200]. Ще у 1744 р. повіреним у справах Лаври одночасно з Києво-Софійським кафедральним та Київським Золотоверхо-Михайлівським монастирями у Генеральному військовому суді виступав майбутній архимандрит, а тоді ще соборний старець і писар, ієромонах Лука Білоусович [1, № 22626, арк. 47].

Київська губернська канцелярія приймала подання про видачу повіреним відповідного документу і вносила цей акт до свого реєстру, завіряючи підписом та печаткою канцелярії. Згодом завірений випис видавався для представлення до того адміністративно-судового органу (або кількох органів), де безпосередньо проходив судовий розгляд (Генерального військового суду [5, оп. 1, спр. 2247, арк. 4], Генеральної військової канцелярії, полкових канцелярій чи суду тощо). Лише за наявності такого акту про призначення, завіреного у Київській губернській канцелярії, лаврський повірений міг приступити до безпосереднього представництва інтересів Лаври у ході розгляду справи та судових дебатів [5, оп. 1, спр. 2247, арк. 2 зв.]. Згідно з формою судового процесу в довіреності мало міститися зобов'язання не оскаржувати те, що повірений вирішить, чи з чим погодиться у ході розгляду справи чи по її завершенні [5, оп. 1, спр. 3118, арк. 1]. Окремо Лавра, її представники та управителі могли звертатися зі скаргами до полкових та сотенних канцелярій [4, оп. 3, спр. 1673, арк. 2–3 зв.]. В інтересах монастиря могла виступати із зверненням, зазвичай до центральних адміністративних органів

Гетьманату, і Київська губернська канцелярія (зокрема, у порядку позасудового розгляду) [4, оп. 3, спр. 1212, арк. 1–4].

Водночас, при розгляді судових справ лаврських підданих у різних адміністративно-судових органах Гетьманату Києво-Печерська лавра часто виступала відповідачем. Тому ці органи при з'ясуванні обставин справи зверталися за довідками безпосередньо до монастиря [4, оп. 3, спр. 1212, арк. 7–8 зв.]. Відповідно, архимандрити чи повірені Лаври надавали усю необхідну додаткову інформацію у справі, зазвичай на користь своїх підданих, особливо, якщо ті діяли на користь монастиря, або за прямим дорученням лаврської адміністрації. Лаврські піддані також залучалися адміністративно-судовими органами Гетьманату до проведення слідства [6, оп. 2 заг., спр. 562, арк. 1–1 зв.].

Києво-Печерська лавра могла оскаржувати рішення адміністративно-судових органів Гетьманату. Зокрема, у разі такого подання оскарження на рішення Генерального військового суду за правління Кирила Розумовського апеляційною інстанцією виступали Генеральна військова канцелярія, або безпосередньо Гетьман [4, оп. 3, спр. 896, арк. 9]. У Похідну канцелярію Гетьмана після ухвалення відповідної імператорської грамоти від 31 липня 1750 р. з Державної колегії закордонних справ передали всі апеляційні скарги на рішення адміністративно-судових органів Гетьманату з центральних органів імперії. Серед переданого були і апеляційні скарги Києво-Печерської лаври разом з іншими матеріалами судових справ [2, № 580, арк. 10]. Проте, у разі незадоволення рішеннями органів влади Гетьманату, монастир та його адміністратори продовжували апелювати безпосередньо до імперських органів влади (Сенату та імператриці) [3, оп. 1, спр. 2435, арк. 2], а напередодні відновлення інституту Гетьмана – і до Слідчої у таємній справі комісії [3, оп. 3, спр. 9931, арк. 2], спеціально утвореної Генеральною військовою канцелярією комісії з козацької старшини. При цьому у ході роботи останньої передбачалося залучення представників різних сторін конфлікту, суміжних власників та старожилів, підписи яких завіряли текст досягнутої угоди та креслення розмежованих земель [1, № 22626, арк. 16]. Хоча за правління К. Розумовського, зазвичай, це завершувалося безрезультатно, з огляду на його вплив при дворі, проте підривало авторитет козацьких адміністративно-судових органів. Часто Лавра просто ігнорувала судові (позовні) виклики до адміністративно-судових органів Гетьманату [3, оп. 1, спр. 2435, арк. 1 зв.; 1, № 22626, арк. 31]. У Лаврі існував достатньо розгалужений штат канцеляристів, підканцеляристів та копіїстів, які разом з писарем готували відповідні акти для представлення на розгляд адміністративно-судовими органами Гетьманату.

Звернемо увагу на те, як адміністративно-судові органи Гетьманату згідно з судовою процедурою (формою) брали участь у розв'язанні конфліктних ситуацій між козацькою старшиною та Києво-Печерською лаврою. Зазвичай вони виникали навколо порубіжних землеволодінь і супроводжувалися як тривалою судовою тяганиною (могли тягтися десятиліттями), так і безпосереднім використанням (зайняттям) оскаржуваних ґрунтів до прийняття остаточного судового рішення, а подекуди і після нього. При цьому, у розгляді таких спорів брали участь як центральні, так і місцеві козацькі адміністративно-судові органи. Зокрема, абшитований військовий товариш Григорій Плешко у 1750 р. звернувся до Гетьмана з проханням забезпечити завершення розслідування справи про неправомірні дії адміністрації Києво-Печерської лаври щодо його володінь [3, оп. 3, спр. 10364, арк. 3]. Через затягування справи з Лаврою Г. Плешко у вересні 1752 р. просив козацького очільника захистити його від ченців, які самовільно заволоділи спірними ґрунтами, наклавши на них до остаточного вирішення справи гетьманським ордером арешт і передавши під нагляд третій стороні під нагляд. Це було зумовлено побоюванням козацького старшини, що лаврські ченці, у разі можливості програшу справи, повністю спустошать оскаржувані землі [3, оп. 3, спр. 10364, арк. 6 зв.]. 15 жовтня 1752 р. К. Розумовський своїм ордером зобов'язав генеральну старшину провести ретельну перевірку матеріалів справи, з огляду на її давність, та, прийнявши відповідне рішення згідно з козацькими правами, негайно подати Гетьманові на затвердження [3, оп. 3, спр. 10364, арк. 7].

У Гетьманаті існувала система захисту майнових та немайнових прав різних соціальних груп мешканців, які проживали на його території та підпадали під юрисдикцію

його адміністративно-судових органів. Насамперед, це стосувалося захисту майнових спадкових прав козацьких службовців [12, с. 10–12, 20, с. 9–14]. Маєтності козацької старшини та монастирів межували. Це фіксують як матеріали судових розглядів, так і акти купівлі – продажу, які фіксували межі земельних ділянок. Зокрема, бунчуковий товариш Євфім Дараган (майбутній київський полковник), придбавши 25 квітня 1749 р. розкидані землеволодіння у Бобровицькій сотні Київського полку у бунчукового товариша Івана Забіли [1, № 26294, арк. 1] у поданні до Генеральної військової канцелярії від 19 травня 1749 р. просив видати «звичний універсал» [1, № 26294, арк. 1 зв.]. При описі кордонів набутої землі козацький старшина зазначив, що «дві ниви» навпроти Потапівки «повз дорогу макарівську» межували з володіннями Києво-Печерської лаври [1, № 26294, арк. 2 зв.]. Спочатку купчий запис внесли до актів Бобровицького сотенного уряду та Козелецького магістрату, звідки було отримано офіційний випис. На основі цього випису Генеральна військова канцелярія 20 травня 1749 р. видала Дарагану універсал на ці землі з описом їхніх меж, повернувши оригінал випису з книг уряду та магістрату, натомість залишивши копію [1, № 26294, арк. 1–2 зв.]. Та попри таку детальну процедуру фіксування меж земельних ділянок (часто до опису додавалися креслення, які також завірялися підписами суміжних власників та старожилів), чимало власників намагалися розширити свої володіння. Це породжувало численні спори. Матеріали розгляду останніх і дало нам розлогі свідчення різнопланового характеру. Нас зацікавили насамперед ті, які віддзеркалюють особливості судочинства Гетьманату середини XVIII ст.

Детальніше особливості представництва Лаври в адміністративно-судових органах Гетьманату ілюструють матеріали справ, які були заведені за правління Кирила Розумовського або раніше, але, у силу затягування з різних причин були вирішені чи стали розглядатися саме після відновлення інституту Гетьмана. Насамперед, це справи монастиря з козацькою старшиною, в якій об'єктом судової тяганини виступають землеволодіння.

При цьому ми чітко відзначимо зміну характеру розгляду справ після відновлення інституту Гетьмана, намагання чіткого дотримання козацьких норм права. У ході розгляду чисельних справ між Києво-Печерською лаврою та козацькою старшиною адміністрація Гетьманату (як центральні (Генеральна військова канцелярія та Генеральний військовий суд)), так і полкові (канцелярії та суди) інституції намагалися дотримуватися козацького права та форми судочинства, встановленої у Гетьманаті. При цьому скаржниками виступали як старшини, так і Лавра. Остання при розгляді справи видавала відповідні довіреності своїм представникам (повіреним), надаючи їм право брати участь у проведенні розгляду справи у різних судових інституціях Гетьманату, виступати у ході судових дебатів у справі, долучати до справи доказові матеріали на свою користь, зокрема свідчення, акти на право володіння оскаржуваним рухомим чи нерухомим майно, а також право підпису на рішеннях судових інституціях з визнанням задоволення чи не задоволення цими рішеннями. З монастиря також бралось зобов'язання визнавати і не оскаржувати ті рішення, які будуть прийняті за згоди його представників.

Список використаних джерел:

1. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ), ф. II (Історичні документи). №22626, 26294.
2. ІР НБУВ, ф. 160 (Колекція рукописів Київської духовної академії), № 580.
3. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК), ф. 51 (Генеральна військова канцелярія), оп. 1, спр. 1738, 2247, 2435, 3118; оп. 3, спр. 9931, 10364.
4. ЦДІАК, ф. 56 (Генеральний військовий суд), оп. 3, спр. 896, 1212, 1673.
5. ЦДІАК, ф. 59 (Київська губерньська канцелярія), оп.1, спр. 2247, 3118.
6. ЦДІАК, ф. 128 (Києво-Печерська лавра), оп. 2 заг., спр. 562.
7. Горобець В. Прибуткове суддівське ремесло «вина панська» і «вина врядова» у судочинстві гетьманату / Віктор Горобець // Соціум: альманах соціальної історії. – Вип. 7. – 2007. – С. 175–193.
8. Гуржий А. И. Эволюция феодальных отношений на Левобережной Украине в первой половине XVIII в. / А. И. Гуржий. – К. : Наукова думка, 1986. – 135 с.

9. Крикотун В. Как жили крепостные крестьяне Киево-Печерской Лавры / В. Крикотун; [ред. С. С. Карасев]. – К., 1958. – 13 с.
10. Крикотун В. М. Земельные владения Киево-Печерской лавры во второй половине XVIII в. и их секуляризация в 1786 г. / В. М. Крикотун: машинопис. – К., 1952. – 43 с.
11. Крикотун В. М. Кріпосні селяни Києво-Печерської лаври / В. М. Крикотун: машинопис. – К., 1970. – 159 с.
12. Мищак І. М. Захист майнових спадкових прав службовців Гетьманщини за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) / І. М. Мищак // Державна служба України в історичному контексті: проблеми становлення та розвитку: Матеріали наук.-практ. конф. до 90-річчя держ. служби України (Київ, 18 листоп. 2008 р.): У 2 т. / [за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна]. – К.: НАДУ, 2009. – Т. 1. – С. 10–12.
13. Омельчук В. В. Державна політика Гетьманату щодо інституційного забезпечення судової реформи 1760–1763 років / В. В. Омельчук, М. В. Омельчук // Становлення та розвиток української державності: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 27 жовтня 2006 р. – К.: МАУП, 2008. – С. 110–117.
14. Омельчук В. В. Судова реформа 1760–1763 років: основні етапи та наслідки / В. В. Омельчук // Наукові праці МАУП. – 2012. – Вип. 2 (33). – С. 157–163.
15. Падох Я. Давнє українське судове право (конспект викладів) / Д-р Ярослав Падох, професор Українського Вільного Університету. – Мюнхен – Париж: Накладом Референтури Студій і Культурно-Суспільних Справ Центрального Союзу Українського Студентства, 1949. – III. – 49 с.
16. Падох Я. Суди і судовий процес старої України. Нарис історії [післяслово Богдан Т. Цюцюра] / Ярослав Падох. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів, 1990. – 128 с.; Записки НТШ. – Т. 209. – Історико-філософська секція. – Правнична комісія. – Ч. 5.
17. Ричка В. М. Політичні орієнтації та світогляд духовенства / В. М. Ричка, К. І. Салій // Українське суспільство на зламі Середньовіччя і Нового часу: нариси з історії ментальності та національної свідомості / [відп. ред. В. А. Смолій]. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – С. 233–248.
18. Смолій В. А. Інститут влади в політичній системі України (середина – друга половина XVII ст.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К.: Наукова думка, 2014. – 244 с.
19. Сокирко О. Скільки коштує порозуміння? «Поклони» та «наклади» в українських судах першої чверті XVIII ст. / О. Сокирко // Соціум: альманах соціальної історії. – Вип. 7. – 2007. – С. 195–209.
20. Мищак І. М. Спадкове право за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) / І. М. Мищак // Юридична Україна. – 2009. – № 1. – С. 9–14.

* *Омельчук Володимир Васильович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.*

УДК 340.1; 341

Микола Пасальський *

ПРАВОВИЙ СТАТУС І ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ДЕРЖАВИ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Статтю присвячено дослідженню питань правосуб'єктності та правового статусу держави, теоретичних і практичних проблем цих категорій. Проаналізовано різні доктринальні підходи стосовно їх визначення, співвідношення, а також перспективи розвитку в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Ключові слова: правосуб'єктність, правовий статус, суб'єкти, держава, посадові особи, реалізація, міжнародно-правові відносини.